

Osm let činnosti nakladatelství romské literatury Kher³

V roce 2012 založila skupina absolventů romistiky a zároveň přátel v čele s Lukášem Houdkem a Radkou Patočkovou neziskovou organizaci Kher, z. s., zaměřenou na podporu a rozvoj romské literatury. Jejich cílem bylo vytvořit romským autorům tvůrčí zázemí, v němž by se cítili „jako doma“ – s respektem k jejich specifikům a současně s důrazem na kvalitu děl předkládaných čtenářům.

Na počátku fungování nakladatelství Kher stála především snaha rozpohybovat dění v oblasti romské literatury a dát vzniknout elektronické platformě, která by díla romských autorů více zpřístupnila romským i českým čtenářům. Uvědomovali jsme si především velký potenciál této části romské kultury pro vzájemné porozumění, odstraňování předsudků a budování respektu české společnosti vůči Romům a zároveň nebezpečí její nejisté existence plynoucí z faktu, že jako příslušníci marginalizované menšiny Romové stále nemají širokou vrstvu intelektuálů, kteří by literaturu vytvářeli a podporovali.

Po nadějných devadesátých letech 20. století, kdy sami romští autoři zakládali nakladatelství a vydávali svoje knihy tiskem (i když spíše jen v sešitovém formátu) a jedinečném iniciačním a editorském působení Mileny Hübschmannové (1933–2005), přišlo po její smrti období tvůrčího útlumu a vznik nových děl byl nejčastěji podmíněn nabídkou časopiseckého publikování v romském tisku, v odborných romistických sbornících či uveřejněním na internetu (literární soutěž na počest Mileny Hübschmannové, časopis *Romano džaniben*, či unikátní, ale pouze roční projekt organizace Romea „Šukar laviben le Romendar... / Romové píší...“). Velmi zřídka se v knihkupectví objevily výběry z děl romských autorů vydané renomovaným nakladatelstvím (Triáda, Signeta, G plus G, Muzeum romské kultury ad.). Chyběla tu však iniciativa, jež by si literaturu Romů vytyčila jako své jediné, výhradní pole zájmu a systematictěji o něj pečovala.

Spolek Kher ovšem dodnes nemá své kamenné zázemí a tím, že stojí na neziskových základech, s omezeními danými možnostmi grantové podpory, funguje z převážné části ve volném čase svých členů, za symbolickou odměnu. Nezbyvá čas a kapacity na komplexnější podporu spolupracujících autorů,

1 Mgr. Radka Patočková je absolventkou romistiky na FF UK a žurnalistiky na FSV UK, je předsedkyní Kher, z. s., nakladatelství romské literatury. E-mail: radka.stekla@seznam.cz

2 Mgr. Lenka Jandáková je absolventkou Ped. fak. UJEP, obor český jazyk a literatura – dějepis, působí v ROMEA, o. p. s., a Kher, z. s. E-mail: lenka.jandakova@gmail.com

3 Jak citovat: Patočková, R., Jandáková, L. 2019. Osm let činnosti nakladatelství romské literatury Kher. *Romano džaniben* 26 (1): 153–166.

Křest knihy *O mulo!*, Praha, 13. 12. 2019 | Foto: Václav Lomič (fotolomic.webnode.cz)

častější vydávání knih, důkladnější analýzy činnosti, strategické plánování, i když i toto vše se v případě stabilnější podpory, kterou neustále hledáme, může změnit. Primárním cílem Kheru tak nyní je vydávat díla romských autorů a šířit povědomí o romské literatuře a vedle toho zajišťovat nutný fundraising, vedení a administrativu projektů, nejnutnější PR, správu webových a facebookových stránek, navazovat a udržovat kontakty se spolupracujícími subjekty atd., tedy nejen samotnou přípravu knih a pořádání autorských čtení a workshopů.

Cestou otevřených literárních výzev i přístupu k dílům

Kher vznikl s myšlenkou využívat internet jako demokratický nástroj šíření této literatury, který je dostupný i nízkopříjmovým skupinám obyvatel, a umožnit čtenářům bezplatné stahování literární produkce. Tento princip se snažil uplatňovat i směrem k autorům. Proto na počátku stály ve dvouletém sledu dvě otevřené literární výzvy, které měly romským autorům vyslat signál „něco se pro vás děje“ a umožnit komukoli z nich (zavedeným, debutantům i úplným nováčkům) stát se součástí jakéhosi probuzení v literatuře Romů, umožnit jim vzbuzovat v Romech národní hrdost, zachovat romštinu, rozvíjet romskou kulturu, měnit náhled majority na Romy a zlepšovat česko-romské soužití.

I ve výběru žánrů byla sledována snaha dát šanci co nejširšímu spektru autorů s vědomím, jakého postavení, míry zažití a všeobecné obliby požívá v kultuře Romů tradiční vyprávění o předcích („*vakeriben pal o dada*“) a především pohádka („*paramisi*“), nehledě na to, že tento žánr pomohl nejednoho romského autora uvést do světa literatury a přirozeně mu umožnil přejít k méně folklorní či přímo autorské tvorbě. Do redakce tehdy během necelých dvou měsíců přišly příspěvky patnácti autorů (až na dvě výjimky od zkušených literátů, jako byl Andrej Giňa, Emil Cina či Gejza Demeter), z nichž vznikla sbírka pohádek *Otcův duch* (2012), a o dva roky později na výzvu napsat vzpomínkové rodinné vyprávění zareagovalo 12 autorů (z nichž 6 se zúčastnilo již první výzvy). Do sbírky *Moji milí...* (2014) se zapojila i Irena Eliášová, autorka, která tou dobou měla za sebou knižní vydání vzpomínek na dětství *Naše osada* (2008). Kher oslovila s prosbou o vydání milostné novely *Listopad* (2013), okrajového žánru v oblasti romské literatury, avšak s potenciálem oslovit novou skupinu čtenářů a přivést je skrze tuto knihu k zájmu o další produkci autorů z řad Romů. I prvotina Ladislava Husáka, novela *Žurka* (2014), ukázala, že romští autoři mohou zdařile vykročit z krátkého folklorního vyprávění a stvořit strukturovanější příběh.

O tvůrčím progresu svědčí i romsko-český povídkový soubor zavedené autorky Ilony Ferkové *Ještě jedno, Lído: Kaštánkové příběhy z herny* (2018), který Kher vydal po tříleté pauze, zapříčiněné rodinnými povinnostmi většiny členek spolku, a to rovnou i tiskem. Po částečné obměně týmu bylo dosud vydáno knižně či elektronicky celkem sedm čistě beletristických děl se značným podílem romštiny, včetně česky psané milostné novely *On je ten pravý* (2019) dosud neznámé jihlavské autorky Judity Horváthové, či sbírky duchařských povídek jedenadvaceti autorů *O mulo! Povídky o duchách zemřelých* (2019), opět s uplatněním romštiny v polovině textů. Do dosud poslední sbírky přispěly jak naše autorky „stálice“ (Irena Eliášová, Jana Hejkrliková, Ilona Ferková, Eva Danišová, Iveta Kokyová, Judita Horváthová, Dana Hrušková), tak 13 dosud neznámých autorů či autorů, kteří v Kheru dosud nepublikovali (Stanislava Miková, Nikola Beljajevová, Jan Horváth, Brigita Horváthová, Květoslava Podhradská, Monika Duždová, Eva Kropiwnická, Stanislava Ondová, Rena Horvátová ad.).

Můžeme konstatovat, že se nám daří zaujmout další generaci romských autorů. Celkem nakladatelství Kher dosud vydalo samostatnou knihu, povídku či básně téměř 40 romským autorům. Jmenovaná díla⁴ vypovídají o míře angažovanosti a tvůrčí potřebě romských autorů, o jejich vztahu k romštině, o potřebě i schopnosti se v ní literárně vyjádřit a konečně i o pestrosti romského psaní, kterou se nakladatelství snaží zrcadlit.

4 Přehled produkce nakladatelství Kher věnované prezentaci literárních prací romských autorů – viz seznam publikací na konci tohoto textu.

Na křtu knihy *O mulo!* svou povídku čte Ilona Ferková, Martin Zach tvoří a promítá doprovodnou ilustraci, 13. 12. 2019 | Foto: Václav Lomič (fotolomic.webnode.cz)

Nepustíme do světa text,
o kterém si nemyslíme, že je dobrý, protože...

Má-li mít na zahlceném literárním trhu romská literatura schopnost vyvolat zájem a nepodporovat stereotypy, je třeba dvojnásobně dbát na kvalitu textu, preciznost překladu, vysokou úroveň redakčních a jazykových prací, ale i příjemnou grafickou úpravu a celkově originální výtvarné pojetí. Právě vizuální stránka bývá tím vodítkem, které v každoroční záplavě nových titulů přesvědčí čtenáře či recenzenta zabývat se právě naší knihou, obzvláště je-li mu jméno autora či nakladatele neznámé. Nehledě na fakt, že i v tomto oboru musíme počítat s předsudečným myšlením mnoha lidí, a sice že podle jedné knihy budou usuzovat na kvalitu celé romské literatury.

Vnímáme, nakolik obtížné je prokázat romské literatuře cestu – vzhledem k okrajovosti žánru a hlasu lidí patřících k odmítané menšině. Elektronické verze knih nadále poskytujeme na stránkách www.kher.cz volně k dispozici, neboť i pro vzdělávací účely mají stále nenahraditelnou roli. Časem jsme se však přesvědčili, že čtenářská obec stále přisuzuje vyšší status klasicky tiskem vydaným knihám a že i samotná propagace a uvedení do světa je v tomto případě jednodušší. Přejí bychom si, aby každý, komu se bibliofilské vydání knihy romského autora z naší produkce dostane do rukou, vnímal, že jde o pečlivě vypravený titul, srovnatelný

Ilustrátor Martin Zach, Křest knihy *Ještě jedno, Lído*, 4. 12. 2018 v Knihovně V. Havla | Fotoarchiv Kher

s běžnou kvalitní produkcí. Nechceme nabízet produkty sociálního podniku, který spoléhá na společensky odpovědného čtenáře a jeho přimhouřené oči.

Co se týká odborné kritické veřejnosti, setkáváme se zatím s výlučně pozitivním hodnocením, které oceňuje zejména výpravu knih, pečlivou redakční práci a většinou i velmi dobře vnímá, v čem spočívá literární jedinečnost a přínos romských autorů.⁵ Pozitivní zpětné vazby se nám dostává i od čtenářů, ať už se rozhodnou sdělit nám ji emailem, nebo prostřednictvím různých fanouškových stránek.⁶ Samozřejmě bychom uvítali větší zájem ze strany médií (už kvůli předpokladu, že mohou pozitivně referovat o aktivitách romské menšiny), ale jsme si vědomi jednak silné konkurence v tomto oboru a jednak malého prostoru, kterého se dnes literatuře na stránkách periodik obecně dostává.

⁵ <http://www.iliteratura.cz/Clanek/42563/ryvolova-karolina-ed-o-mulo-povidky-o-duchach-zemrelych>; <https://denikn.cz/293377/u-romu-nejsou-duchove-strasidly-ale-spise-cleny-rodiny-seznamte-se-s-nimi-v-povidkove-antologii-o-mulo/>; Alena Scheinostová: Vyprávění o duchách zemřelých, *Romano vodi* 12/2019; Kateřina Čopjaková: Dycky Kaštánek, Respekt 15/2019; <http://www.romea.cz/cz/publicistika/komentare/vypraveni-jako-zbran-proti-zivotnim-prohram-recenze-nove-knihy-ilony-ferkove>

⁶ <https://www.databazeknih.cz/knihy/o-mulo-povidky-o-duchach-zemrelych-430951>

Křest knihy *Ještě jedno, Lído*, 4. 12. 2018 v Knihovně Václava Havla | Fotoarchiv Kher

Romská literatura potřebuje pozornost veřejnosti

Literatura Romů totiž nebude dávat plný smysl, nebude-li se o ní vědět a nenajde-li současně své čtenáře. Dosud není běžně známá, nefunguje zde model aktivního čtenáře, který si oblíbené autory či nakladatele sám sleduje a čte či kupuje jejich produkci. Proto je naším dalším úkolem zvyšovat povědomí společnosti o existenci literatury Romů, vzbuzovat o ni zájem a přesvědčovat o její důležité roli.

Z tohoto důvodu jsme pro dofinancování tisku poslední knihy poprvé využili crowdfundingovou kampaň, která jednak rozšířila povědomí o stavu a podmínkách romské literatury a jednak rozšířila řady jejích čtenářů a podporovatelů.

Snažíme se také budovat renomé romských autorů, představovat je tváří v tvář jejich publiku, a proto nabízíme autorská čtení v kavárnách, komunitních zahradách, ale také na zavedených festivalech v České republice – za poslední rok a půl, kdy Kher pořádá autorská čtení, přišlo na romskou literaturu díky jedenácti akcím přes 700 návštěvníků. Četlo se mimo jiné na festivalu Jinčí čin v Jičíně, na festivalu malých nakladatelů Tabook v Táboře, na komorních literárních setkáních v Litoměřicích, Ostravě... Pražské publikum mělo možnost slyšet romskou literaturu v komunitní zahradě Prazelenina, na literárním happeningu Noc literatury či v Rudolfinu při příležitosti oslav Mezinárodního dne Romů.

Autorská čtení pořádáme s přesvědčením, že literatura jako nekonfliktní, respektovaný kulturní projev má schopnost sblížit menšinu a většinu a podnítit

Čtení na festivalu Tabook, zleva: Eva Danišová, Dana Hrušková, Ilona Ferková, Tábor, září 2019 | Fotoarchiv Kher

vzájemné porozumění. Všude tam, kam jsou lidé zvyklí přicházet za pohodou a přátelskou atmosférou, přinášíme malé literární překvapení. Prostředí typické nonkonformitou, uvolněností a otevřeností umožňuje sblížit autory se čtenáři mnohem více než například akce na půdě formálních institucí, které oběma stranám často jaksi podvědomě svazují jazyk a možnost zcela spontánního projevu a otevřenosti. Pohostinnost spojovaná s romskou kulturou je to, co je možné zažívat i na čteních – úcta k divákům a péče o jejich pohodlí a příjemný pocit z místa stojí za nápadem pracovat s daným prostorem a úsilím pojmout ho s pomocí dekorací, ale často i domácího jídla jako jakýsi literární budoár, rodinný obývací, avšak nikoliv samoučelně, ale pokud možno v souvztažnosti s promouvanou knihou, jejím tématem či motivy.

Koncepce čtení se ukazuje být jako velmi nosná. Na akce vzhledem k místům konání přicházejí většinou lidé ze zcela nových okruhů, tedy již ne pouze romisté, romští autoři a pár jedinců, kteří tuto produkci zpravidla soustavně sledují. Romská literatura tak skrze tato čtení krůček po krůčku proniká do nových vrstev a skupin společnosti, romské i neromské, a prokazatelně se rozšiřuje okruh jejich možných čtenářů, kteří si následně píšou o knihy nejen z naší produkce či žádají opakování akce.

Za velmi důležité považujeme zaujmout romskou literaturou samotné Romy, umožnit jim poznávat vlastní kulturu a vzbuzovat v nich zájem o literární tvorbu. Například na školách, které v převážné většině navštěvují romští žáci, doposud

Ilona Ferková, Dana Hrušková a Eva Danišová na autorském čtení pro sdružení Prazelenina 2019 | Fotoarchiv Kher

Kher zorganizoval sedmnáct literárních dílen a autorských čtení. Vždy se během nich dostavil moment překvapení a zároveň radost dětí, že romsky se dá i psát, že existují romští spisovatelé. Bolestně si při tom uvědomujeme dluh, který má česká společnost nejen vůči vzdělávání Romů, ale i podpoře a distribuci jejich umělecké tvorby.

Romští autoři čím dál častěji jako hosté na zavedených literárních festivalech

Zvláštní pozornost v pronikání romské literatury do povědomí společnosti zasluhují zavedené literární festivaly jako mainstreamový pražský veletrh Svět knihy či festival malých nakladatelů Tabook v Táboře. Celorepubliková Noc literatury, která Kher přizvala v roce 2019 ke spolupráci, již chce i v dalších ročnících do svého programu zařazovat romské autory. Tabook hostil Kher a autory z řad Romů podvákrate za sebou a hodlá v tom rovněž pokračovat. Přijetí ze strany tak respektovaných subjektů prokazuje ohromnou službu – obrovský okruh návštěvníků, který tyto festivaly vyhledává s důvěrou ve správný programový výběr organizátora, tak poznává každým rokem díla romských autorů jako něco běžného, co patří na jakýsi „playlist“ vášnivého čtenáře.

Sbírka knih a jejich distribuce v rámci kampaně na Hithit.com, podzim 2019 | Fotoarchiv Kher

Autorská čtení jsou potřebnou součástí i z hlediska tvůrčího rozvoje autorů. Fakt, že mají možnost sledovat, jak na jejich dílo posluchači reagují, jim dává cennou zpětnou vazbu a motivaci k dalšímu psaní, včetně psaní v romštině, které romšti i neromšti posluchači vesměs pozitivně přijímají a oceňují. Stejně tak diskuse, která často spontánně vznikne, nutí autory dílo vysvětlit, obhajovat a pomáhá jim nahlédnout na vlastní dílo jinými očima. A jak sami autoři mnohdy zmiňují, každé takové setkání je lidsky obohacuje právě pro přijetí, kterého se jim od posluchačů přirozeně, a pro ně někdy nečekaně, dostává.

Ve snaze o pronikání literatury Romů na veřejnost mohou významně pomoci média, a to především ta majoritní, pokud chápou, že literatura Romů je určena nejen romské menšině, a nepatří tedy jen do minoritních programů, kam je jaksí automatictěji zahrnována. Dobrou práci na tomto poli odvádí v poslední době především Český rozhlas či server Iliteratura.cz, jejichž jednotliví redaktori úspěšně prosazují tuto oblast do programové náplně, a pomáhají tak šířit povědomí o romské literatuře a budovat její dobré jméno.

Jak romskou literaturu zprofesionalizovat?

Alfu a omegu rozvoje romské literatury představují finanční zdroje, které umožní profesionalizaci naší produkce. Jelikož možnosti dotační podpory ze strany státu jsou pro romskou literaturu velmi omezené, a v určitém pohledu až nedosažitelné,

nezbývá než hledat finanční zdroje mimo tento okruh. Jistou nadějí se kromě jiného zdá být individuální, ideálně pravidelné dárcovství, které by přineslo do podpory romské literatury více svobody a umožnilo by například věnovat se i dílům psaným česky či přinášet překlady romských autorů z jiných zemí ve snaze zvýšit pestrost současné nabídky. Zvýšila by se tím i legitimita fungování nakladatelství, což by opět jenom upevnilo jeho postavení na trhu a posílilo vyjednávací pozici při hledání zdrojů.

Romská literatura (ostatně jako většina kvalitní umělecké produkce) bude nejspíš vždy částečně dotovaná. Naším přáním však je, aby se autoři v literárním provozu orientovali a uměli si základní podmínky vydávání svých děl vyjednat sami, aby tu ale zároveň v českých nakladatelstvích byli editoři a redaktoři, kteří umějí pracovat se specifiky romských autorů a respektovali jejich formu vyjadřování (například strohý úsporný styl, fragmentárnost nebo potřebu artikulovat romské kulturní normy). Nepředpokládáme, že se někdy vydávání děl v romštině stane běžnou záležitostí, ale poskytnout Romům svobodu tvořit v romštině formou alespoň dvojjazyčných (zrcadlových) verzí publikací či zařazovat do české edice i výběrově několik textů v romštině bychom považovali za velmi dobrý způsob, jak uchovat živý romský jazyk budoucím generacím.

Překládáme a redigujeme s respektem a citem

Na již zmíněných seminářích s romskými dětmi si nejvíce uvědomujeme, jakou moc zaujmout posluchače romština má, jak na ně funguje a jak jim zasvítí oči, když v ní slyší autora pronášet jeho povídku, báseň. Nejen proto se je neustále snažíme motivovat k tvorbě a vybízíme je, pokud mluví romsky, ale dosud byli uvyklí psát jen v češtině, aby zkusili romsky i psát. Například Judita Horváthová tak napsala povídku Čačipen/Pravda do sbírky *O Mulo!* v romštině.

Neromové se často obdivují zvuku, výrazu romštiny. Takové přijetí autora velmi pozitivně ovlivní, vzbuzuje v něm hrdost, dává mu smysl a další chuť k literární práci.

Při pročítání zaslanych děl, která v naprosté většině dovedeme k autorizaci a publikujeme, se přesvědčujeme o tom, že romští autoři mají dar vyprávět. Vysvětlujeme si to tak, že je mezi Romy stále běžné scházet se a jen tak si vyprávět příběhy. Než ty své autoři zapíší a odhodlají se je nám zaslat, často je před tím několikrát převyprávějí svým blízkým. Někdy tak pro ně může být problém oprostit se od vlastní životní zkušenosti nebo jim schází tvůrčí sebedůvěra a určitá drzost vymýšlet si, fabulovat. Možná nechtějí překročit rámec „*vyprávět, jak se to opravdu stalo*“ daný tradičním vyprávěním, které posluchačům zprostředkovávalo „*romano čačipen*“ (romskou pravdu, zkušenost).

Svou roli hraje například i jejich čtenářská zkušenost (viz foto knihovniček či výpisů zapůjčených knih z městské knihovny, které nám zaslali autoři, kteří se

zapojili do naší fotovýzvy na Facebooku v rámci crowdfundingové kampaně). Ať už se jedná o díla ruských a francouzských klasiků 19. století, „klasiček“ červené knihovny, nebo současných autorů, je zřejmé, že někteří z těchto autorů mají potřebu vyjadřovat se květnatěji, do detailů.

Romské autory považujeme za své partnery, proto s nimi redakční úpravy a překlady konzultujeme a snažíme se je vést ke kritickému myšlení a samostatné ediční práci, dáváme jim prostor vyjádřit své postoje k procesu tvorby (například Eva Danišová je autorkou předmluvy ke sbírce *O mulo!*). O tom, jak samotní autoři zapojení do dosud poslední otevřené výzvy oceňují činnost Kheru, nejlépe vypovídá článek Květoslavy Podhradské.⁷

Kolektivní redakční práce spočívá zejména v citlivém hledání rovnováhy mezi srozumitelností (věcnou a stylistickou správností), autenticitou, tedy zachováním charakteristického autorského stylu, a využitím způsobů, jak rozvinout potenciál textu a prohloubit jeho myšlenky. Rovněž při překladu z romštiny se snažíme zachovat osobitost autora vyjadřování, poetiky a plynutí textu. Změny konzultujeme se samotnými autory a s přední překladatelkou z/do romštiny Evou Danišovou.

Práli bychom si, aby s námi autoři o úpravách více diskutovali, ale možná kvůli pocitu vděčnosti a respektu k naší práci či z prostého důvodu, že sami nevědí, jak jinak své dílo upravit, se nám ostýchají příliš oponovat. Zároveň je potřeba, aby si byli vědomi svých limitů, uměli s nimi zacházet a cílevědomě hledali svůj jedinečný autorský rukopis.

Může být romská literatura jen literatura? Bez přívlastku?

Do budoucna je naším přáním, aby romská literatura fungovala ne na etnickém principu, ale stala se integrální součástí české či světové literatury. Pak by zřejmě nebylo nakladatelství čistě romské literatury potřeba. Autoři romského původu by byli plnohodnotnou konkurencí autorů z majority, o jejich oblibě by primárně rozhodovala schopnost zaujmout čtenáře – díky výběru, kvalitě zpracování, jedinečnosti tématu, umění zachytit univerzální lidskou zkušenost či díky jinakosti, kterou čtenář může nacházet u literatur kulturně více či méně vzdálených.

Do budoucna bychom z výše uvedených důvodů chtěli získat lepší podmínky pro intenzivnější společnou redakční práci a také možnost díla romských autorů více prezentovat veřejnosti, mít možnost stále vyhledávat nové literární talenty a zároveň udržet zájem těch, kteří mají velkou motivaci věnovat se tvorbě soustavně a kterým se v současnosti nemůžeme individuálně věnovat tak, jak by potřebovali. Na druhou stranu ani romští autoři nemají tolik potřebného času – nikdo z nich

⁷ <http://www.romea.cz/cz/zpravodajstvi/domaci/amen-paramisara-kher-nam-romskym-autorum-a-autorkam-dava-prilezitost-tvorit-v-materskem-jazyce-udrzovat-a-rozvijet-romsky>

Z natáčení videa ke kampani na Hithitu, léto 2019 | Fotoarchiv Kher

není profesionál v tom smyslu, že by ho literatura částečně či zcela živila. Tvorbě se tedy věnují ve svém volném čase, po práci, poté, co jsou zajištěny potřeby rodiny, apod. Proto si nesmírně vážíme času, který tvorbě a její prezentaci věnují, ať už jde o čas strávený doma nad konkrétním textem, během cest do různých měst na autorská čtení, či na rozhovory do médií apod.

Rádi bychom jim poskytli také informace z oblasti autorského práva a přehled o současné české nakladatelské scéně, aby mohli fungovat samostatně a začali si budovat kariéru nezávisle na nás. Dosud stále vnímáme, že náš přístup je v tomto ohledu více paternalistický než partnerský, neboť v této fázi romští autoři nemají ani prostředky, které jsou historicky dostupnější českým autorům – kontakty, znalost či orientaci v systému, ale ani dostatek autorské zkušenosti, aby mohli být sami sobě prvními redaktory a své dílo nabídnout redakcím majoritních nakladatelství.

Více romských teoretiků!

Náš limit v současné době představuje i fakt, že jsme asi jedinou organizací s orientací čistě na literaturu Romů. Poptávka po našich službách strmě roste ze strany romských autorů i institucí, jako jsou neziskové organizace pracující s romskými klienty, knihovny, vzdělávací či kulturní subjekty, ale také věznice

Návštěvníci čtení romských autorů na festivalu Tabook, Tábor 2019 | Fotoarchiv Kher

či online fanouškovské stránky zaměřené na určité žánry literatury. Narážíme však bohužel na personální a finanční omezení. Jak uvádíme na začátku tohoto článku, tyto okolnosti zatím neumožňují, abychom se romské literatuře věnovali bez kompromisů – jsme prozatím nuceni vytyčovat si priority a pro komplexnější fungování do budoucna hledat nové zdroje. Ve vzduchu visí nějaká forma reorganizace, změny právního statutu, ale možná i přístupu k práci.

Výlučné postavení Kheru zároveň nemusí být ku prospěchu věci – kromě velké odpovědnosti vůči autorům jde i o to, že odbornou veřejností může být vnímán jako nakladatelství, kterému je třeba projevovat zejména vděk, že se oblasti romské literatury věnuje, a které by jakákoli kritika mohla oslabit. Domníváme se, že je to naopak – zpětnou vazbu potřebujeme v každém svém konání právě proto, abychom i kvůli nedostatku konkurence měli zrcadlo, oponenty z řad literárních teoretiků, kritiků, recenzentů, abychom vnímali pluralitu názorů, které pomůžou směřovat naše další kroky.

S tím úzce souvisí i dosud čistě neromské složení redakce. Jestliže voláme po zpětné vazbě ze strany odborníků, stejně tak silně vycházíme vstříc možnosti začlenit do svých řad samotné Romy z literárních kruhů (redaktory, překladatele, zkušenější autory) – aby vnášeli do činnosti nakladatelství pohled zevnitř romské menšiny, její potřeby, aby spoluurčovali směr Kheru a vůbec podobu romské literatury.

Závěrem

Především bychom chtěli poděkovat romským autorům, kteří nám, často bez nároku na honorář, poskytli své dílo. Vážíme si jejich důvěry a doufáme, že ani do budoucna jejich očekávání nezklameme.

Naše činnost v nás stále vyvolává mnoho nových otázek, na něž neznáme odpovědi. Má romská literatura takový potenciál, aby bylo možné ji vydávat komerčně, prodávat ji v knihkupectvích, a zajistit tak autorům alespoň částečnou obživu? Máme se více orientovat na rozvíjející se trh audioknih? Jak uspokojit poptávku po knihách pro děti a mládež? Jaký formát by je nejvíce oslovil? Jak motivovat mladé Romy k tvorbě?

Vydali jsme se na cestu plnou dobrodružství, řídíme se srdcem, ale i hlavou, abychom se vešli do střizlivých rozpočtů. A stále máme největší radost, když se text, který jsme pomohli stvořit, lidem líbí a oni sami přijdou touto příjemnou formou ke zjištění, že má smysl romské autory podporovat, protože mají společnosti co říct a nabídnout. Budeme rádi, když se k nám přidají ti, kteří to cítí stejně.

Publikace textů romských autorů vydané nakladatelstvím Kher

Kolektiv autorů. 2012. *Otcův duch a jiné pohádky romských autorů*. Romsky, česky, slovensky (e-kniha).

Eliášová, I. 2013. *Listopad*. Česky (e-kniha).

Husák, L. 2014. *Žurka*. Česky (e-kniha).

Kolektiv autorů. 2014. *Moji milí*. Sbírka romské narativní prózy. Romsky, česky (e-kniha).

Ferková, I. 2018. *Ještě jedno, Lído! Kaštánkovy příběhy z herny / De mek jekb, Lído! Kaštankuskre vakeribena; andal e herňa*. Romsky, česky (kniha, e-kniha).

Horváthová, J. 2019. *On je ten pravý*. Česky (e-kniha).

Kolektiv autorů. 2019. *O mulo! Povídky o duchách zemřelých. Sbírka romských autorů*. Romsky, česky, slovensky (kniha, e-kniha).